

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

Hakemli Dergi

Review of the Faculty of Divinity

Atatürk University

Yıl: 2003

Sayı: 19

Atatürk Üniversitesi
İlâhiyat Fakültesi - 25240/ERZURUM

Tel: 0442.2360951

Fax: 0442.2360953

e-mail: erilfak@atauni.edu.tr

EAÜ
S. 19
2003

KUR'ÂN'DA PEYGAMBERLERİN İSMETİ

Yrd. Doç. Dr. Zeki YILDIRIM*

ÖZET

İsmet sıfatı, peygamberlerin, Allah tarafından, kötülük yapma, günah işleme ve yalan söyleme hususunda korunduğunu ifade eder. Bu sıfat, peygamberler için zaruri ve gerekli bir şeydir. Eğer peygamberler günah işleselerdi, Allah onlara uymayı emretmezdi. Çünkü Allah kullarına günah işlemeyi emretmez. Allah peygamberleri örnek alıp onlara uyulmasını emrettiğine göre peygamberlerin her türlü günahattan uzak bulunmaları aklın ve dinin bir gereğidir. Şayet peygamberlerin günah işlemeleri caiz olsaydı, o takdirde ümmet için de günah işlemek meşru ve mübah olurdu.

Allah, melek vasıtasıyla peygamberlerine gönderdiği vahyi de şeytanın müdahalesinden korumuştur. Dolayısıyla İslam dini masumdur, hata ve tahriften korunmuştur. Onu tebliğ eden Hz. Peygamber de masumdur.

Anahtar Kelimeler: *İsmet, Masum, Günah İşleme, İrade, Tebliğ, Beşeriyet, Mucize, Unutma.*

* Atatürk Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı.

ABSTRACT

Security from Vices of Prophets in the Koran

The mudifying adjective attributed to prophets denotes their innocence and inviolability againts vices, sins and falsehood. This attribute is considered to be an essential and indispensable one. If prophets ever committed sins, Allah would not ordain submission and obedience to them. It is a reasonable and religious matter of course that prophets should be free from vices since the faithful are ordered by the divine decree to take the prophets an example and obey their counsels. If prophets are even allowed to commit sins, then it would be lawful for their followers to do the same. On the other hand, the message of Allah revealed to the servants are also protected from the intervention of Satan and accordingly the religion of Islam, being innocent and inviolable, is also protected from any corruption and distortion.

Key Words: *Security from Vices, Comminting Sins, Innocent, Free Will, Communication of a Message, Humanity, Miracle, Oblivion.*

İnsanlar, kendilerini dünya ve ahiret mutluluğuna ulaştıran hak dini ancak peygamberler kanalıyla öğrenmektedirler. Bu yüzden insanlar peygamberlere daima ihtiyaç duymuşlardır. Son derece önemli bir görevi yerine getiren peygamberlerin kimliği ve taşıdıkları vasıfların neler olduğunun doğru olarak bilinmesi gerekir.

İslâm'ın temel inanç esaslarından biri de, hiç şüphesiz peygamberlere inanmaktır. Bu inancın sağlıklı olabilmesi için peygamberlerle ilgili birtakım teferruatın bilinmesi ve kabul edilmesi

gerekmektedir. Bu nedenle İslâm alimleri peygamberler hakkında vacip, caiz ve mümteni olan şeyleri incelemiş ve bunları büyük bir itina ile izah ederek ortaya koymuşlardır. İşte bizim burada ele alacağımız konu, peygamberlerin “ismet” sıfatıdır. Peygamberler dünyevi ve uhrevi işlerinde veya beşeriyet ve risalet bakımlarından davranış ve sözlerinde masum sayılırlar mı? Yine, Hz. Peygamber terbiye ve tebliğ görevi esnasında içtihad yapmış mıdır? Eğer içtihad yapmışsa içtihadında yanılması caiz midir?

Yüce Allah'ın, ellerinde mucize yaratmak suretiyle peygamberlerin doğruluğunu tasdik ettiğini ve kullarının onlara tabi olmasını emrettiğini, Kur'ân'dan¹ anlıyoruz. Peygamberler insanları manevi kirlerden temizlemek, kötü yollara sapmaktan kurtarmak için gönderildiklerine göre, yaratılış ve ahlak bakımından insanların kendilerine tabi olmalarına mani olacak herhangi bir eksiklik ve kusurlarının bulunmamamsı gerekir. Dolayısıyla peygamberlerin deruhte ettikleri görevlerini kamil manada ifa etmeleri için, diğer insanlardan üstün bazı özelliklerinin olması gerekir. Bu vasıflar “sıdk, emanet, tebliğ, fetanet, ismet” gibi sıfatlardır. Söz konusu bu vasıfların nüvesini ise, ismet sıfatı teşkil eder.

İsmet, lügatte menetmek, korumak, sığınmak, tutunmak, güvenmek anlamlarını ifade eder.² Bu kelime, Kur'ân da, “korumak ve kurtarmak” anlamına gelmektedir.³ Hadislerde ise, yine lügat manasıyla kullanıldığını görmekteyiz. Nitekim Hz. Peygamber de, bu kelimenin ism-i mef'ulü olan “masum”u, “Allah tarafından korunan

¹ Bkz. Âl-i İmrân, 3/ 31-32; Nisâ, 4/ 64-65; Ahzâb, 33/ 21. Ayrıca bkz. Müslim, Fedâil, 130.

² Zemahşerî, *Esâsü'l-Belâğa*, Dârü Sâdır, Beyrut, 1979, s. 423; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, Dârü Sâdır, Beyrut, tsz., XII, 403.

³ Bkz. Mâide, 5/ 67; Yûnus, 10/ 27; Hûd, 11/ 43; Ahzâb, 33/ 33; Mü'min, 40/ 33.

kimse” şeklinde tarif etmiştir.⁴

İstilahta ise, “Güçleri yetmekle beraber peygamberlerin günahlardan uzak olma melekesidir”.⁵ diye tarif edilmiştir. Şu şekilde de tarif edilmiştir: “Peygamberlerin gizli ve açık her türlü ma’siyetten beri olmasıdır”.⁶ Diğer bir tarif de şudur: “Allah’ın peygamberleri en üstün cismî ve nefsî cevherlerle donatıp sonra da onları itaatta sabit kılmak ve indirdiği sekinet ile kalplerini kötü temayüllerden korumak suretiyle onları her türlü günahlardan korumasıdır”.⁷ Yapılan bu tariflerden, ismetin peygamberlere mahsus bir sıfat olduğu, günah işleme gücünün kendilerinden alınmadığı, ancak Allah tarafından ve halkın gözünden kendi değerlerini düşürecek şeylerden korunmuş oldukları anlaşılmaktadır.

Bütün İslâm alimleri, peygamberlerin ismet sahibi olduklarında ittifak etmişler, ancak ismetin nasıl bir sıfat olduğu ve peygamberlerin günahlardan nasıl uzak kaldıkları hususunda ihtilaf etmişlerdir. Dolayısıyla ismet sıfatı farklı şekillerde yorumlanmıştır:

Eş’arî’ye göre İsmet: “Allah Teala’nın peygamberlere itaat gücü verip masiyet gücü vermemesidir”.⁸ Diğer bir ifade ile ismet,

⁴ Buhârî, Kader, 8; Nesâî, Bey’at, 32 (Suyûtî şerhi ile beraber); İbn Hanbel, *Müsned*, I/4. Ayrıca bkz. Râzî, Fahrreddîn, *el-Kâşif an Usûli’l-Delâil ve Fusûli’l-İlâl*, nşr. A. Hicâzî es-Sekkâ, Dârü’l-Cil, Beyrut, 1992, s. 57.

⁵ Cürcânî, Seyyid Şerîf, *et-Ta’rifât*, İstanbul, 1253/1837, s. 90.

⁶ Bilmen, Ö. Nasûhî, *Muvazzah İlm-i Kelâm*, İstanbul, 1959, s. 140.

⁷ Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî Ğaribi’l-Kur’ân*, Kahraman Yayınları, İstanbul, 1986, s. 504.

⁸ Bağdâdî, Abdulkahir, *Kiâabü Usûli’l-Dîn*, Dârü’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut, 1981, s. 169; Râzî, *Muhassalü Efkâri’l-Müteakaddimîne ve’l-Müteahhirîn*, Kahire, 1323/1905, s. 158-159; İbnü’l-Hümâm, *el-Müsâyere fî İlm-i’l-Kelâm*, nşr. M. Muhyiddin Abdulhamîd, Mısır, tsz., s. 158-159; Devvânî, Celâlüddin, *Celâl (Şerhu Akâidi’l-İcî)*, İstanbul, 1321/1903, s. 130.

“Masîyet işlemeye engel olan ruhi bir melekedir”⁹. Buna göre peygamberlerin masîyet işlemeye güçleri yetmeyeceğinden onların günah işlemeleri mümkün değildir¹⁰.

Matürîdî’ye göre İsmet: “Allah’ın peygambere tahsis ettiği öyle bir lütfu ve ihsanıdır ki, bundan sonra peygamber artık, irade ve ihtiyarı baki kalmakla beraber devamlı itaat eder ve günahlardan uzak durur”¹¹. Önceki görüşte olduğu gibi ismet sıfatı, peygamberlerin iradesini yok edip onu itaat etmeye mecbur ederek günah işlemekten aciz bırakmaz. Onların günah işlemeye iktidarlara vardır. Peygamberler melek olmadığından, ilahi imtihanın gerçekleşmesi için tabii ki irade ve ihtiyarları giderilmemelidir¹². Cumhûr ülema peygamberlerin irade ve ihtiyarlarıyla masum olduklarını kabul eder. Aksi halde günah işlemeye gücü yetmeyen bir Peygamberin, masum olması dolayısıyla bir övgüye mazhar olması düşünülemez. Çünkü irade ve ihtiyarın olmadığı yerde emir, nehiy, sevap ve ikaptan da bahsedilmesi mantıklı olmaz¹³. Bu konuda peygamberlerin diğer insanlardan farkı ve imtiyazı, sadece vahiy almalarıdır. Dolayısıyla diğer insanlarda olduğu gibi peygamberlerden de günahın sadır olması aklen imkansız bir şey değildir¹⁴. Bazılarının zannettiği gibi ismet peygamberlerin günah işlemelerini imkansız kılan bir şey değildir. Nitekim Kur’ân’da “*De ki, ben de sizin gibi bir insanım*” (Kehf, 110)

⁹ İsfahânî, Ebu’s-Senâ, *Metâliu’l-Enzâr alâ Tavâlii’l-Envâr*, Dersaadet, 1305/1887, s. 429.

¹⁰ Râzî, *Muhassal*, s. 158.

¹¹ Aliyyü’l-Kârî, *Şerhu’l-Fıkhi’l-Ekber*, Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1984, s. 94.

¹² Aliyyü’l-Kârî, *a.e. a. y.*

¹³ Abdü’l-Ganî, Abdülhâlık, *Hüccîyyetü’s-Sünne*, Stuttgart, 1983, s. 87-88.

¹⁴ Râzî, *Muhassal*, s. 159; *Mefâtihu’l-Ğayb*, Matbaatü’l-Behiyyeti’l-Mısıriyye, Kahire, tsz., XXXI, 215.

buyuruluyor¹⁵. Konumuza ışık tutacak başka bir ayette ise, “...*Sana sebat vermemiş olsaydık andolsun ki az da olsa onlara meylededecektin. O takdirde sana hayatın da ölümün de kat kat sıkıntılarını tattırırdık*” (İsrâ, 74-75) denilerek, Allah’ın peygamberini sapıkların arzusuna uymaktan koruduğu belirtiliyor. Eğer Allah peygamberini koruyup, itaat etmede sabit kılmasaydı, peygamber beşer olduğundan belki az da olsa onlara meyledebilirdi. Ancak masum olduğu/korunduğu için onlara meyletmedi¹⁶. İşte “Günahlardan, ancak Allah’ın tevfiği ile korunulabilir” şeklinde görüş belirten alimler bu ayetleri delil getirmektedirler¹⁷.

Râzî’ye göre, peygamberlerde bulunan ismet sıfatının dört sebebi vardır:

Peygamberlerin nefsinde veya bedeninde günah işlemeye engel bir melekenin bulunması

İsyanların yerilmeye, itaatların övülmeye layık olduğunu bilmesi

Bu bilgilerin mütemadiyen Allah’dan gelen vahiy ile teyit edilmesi

Peygamberlerin, unutmaya veya evla olanı terk etme kabilinden bir iş yaptıklarında azarlanıp uyarılması.

İşte bu dört nitelik peygamberin şahsında birleştiği için o günahlardan masum olmuştur¹⁸. Bu değerlendirmeleriyle peygamberlerde günah işleme irade ve gücünün bulunduğunu kabul ederek Eş’arî’nin görüşüne katılmayan Râzî, peygamberler için ismet

¹⁵ Fussilet suresinin altıncı ayeti de hemen hemen aynı manadadır.

¹⁶ Râzî, *Mefâtiḥ*, a.y.

¹⁷ Râzî, *Mefâtiḥ*, XXI, 22.

¹⁸ Râzî, *Muhassal*, a.y.; Abdülganî, Abdülhâlık, a.e., s. 88-89.

sıfatının şart ve gerekli olduğunu söyler. Ona göre peygamberler, eğer günah işleselerdi, Allah onlara tabi olunmasını emretmezdi. Çünkü Allah kullarına masiyeti emretmez¹⁹. Allah, peygamberleri örnek alıp, onlara uyulmasını emrettiğine göre, peygamberlerin her türlü günahattan uzak bulunmaları, aklın ve dinin bir gereğidir. Şayet peygamberlerin günah işlemeleri caiz olsaydı, o takdirde ümmet için de günah işlemek meşru ve mübah olurdu veya peygamberlere uymak ve onlara itaat etmek vacip olmazdı. Ayrıca günah işleyen birinin başkasına günah işlemeyi yasaklaması gülünç olurdu. Bu nedenle, peygamberler için ismet sıfatı gereklidir. Çünkü peygamberler masum olmasalardı kavimleri onlara güvenemezlerdi. Dolayısıyla halklarına itimat telkin edemezler ve büyük kitleleri peşlerinden sürükleyemezlerdi. Bundan dolayı peygamberler, peygamber olmalarının gereği olarak ismet sıfatına sahiptirler. Peygamberliğin zaruri sıfatlarından biri olarak alimlerin ittifakla kabul ettiği ismet sıfatı, onların Allah tarafından kötülük işlemeye, günaha düşmeye, yalan söylemeye karşı korunduğunu ifade eder²⁰. Bu inanç peygamberlere karşı güveni sağlar. Aksi halde getirdikleri din ve tebliğat konusunda insanlar, onlara karşı bir güvensizlik içinde olurlardı. Bir peygamberin bütün getirdiklerinin Allah'dan olduğuna, tebliğ sırasında hata, yanılma, unutma, eksiltme ve artırma yapmayacağına dair kesin bir inanç ve güven olmazsa onun peygamberliğine teslimiyet olmaz²¹. Çünkü peygamberlerin bazen

¹⁹ Râzî, *el-Mesâilü'l-Hamsûne fî Usûli'd-Dîn*, nşr. Ahmed Hicâzî es-Sekkâ, Kahire, 1989, s. 66.

²⁰ İbn Teymiyye, *Minhâcû's-Sünneti'n-Nebeviyye*, nşr. M. Râşid Sâlim, Mektebetü İbn Teymiyye, Kahire, 1989, I, 472.

²¹ Râzî, *el-Mahsûl fî İlmi Usûli'l-Fıkıh*, nşr. Tâhâ Câbir Feyyâz el-Alevânî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1992, III, 26.

yanılabileceğini ileri sürmek, onların getirdiklerinin tamamından şüpheyi düşmek demektir²².

Şîa'ya göre İsmet: Peygamberler doğumlarından itibaren ölümlerine kadar, ne kasten ne sehven ve ne de içtihad ve yanılma yoluyla günah işlerler. Onlar büyük küçük her türlü günahı işlemekten masumdurlar²³. Peygamber, aldığı vahyi koruma ve duyurma konusunda hatasız ve günahsız olmalıdır. Aksi takdirde getirdiği hükümlere kendisinin aykırı hareket etmesi, amelde kendisine karşı olduğu gibi, toplumun da o çağrıya güvencelerini yok eder ve bu, çağrının hedefini lekeler²⁴.

Şîa mensupları, Hz. Ali'den başlamak üzere on iki imamı da ismet sıfatı kapsamına dahil ederler. Onlara göre hem peygamberler hem de imamlar için ismet zaruri bir sıfattır. Masum olan imam veya peygamber, masiyetten birini yapmak isterse, Allah'ın ikazıyla onun farkına varır, intibaha gelerek günah olan şeyden uzaklaşır, peşine de kendine emredileni yapar²⁵. Peygamberin bütün özellikleri aynen

²² Canan, İbrahim, *Peygamberimizin Yanılması Meselesi*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 1999, s. 17.

²³ el-Hillî, Hasan b. Yûsuf, *Keşfü'l-Murâd fi Şerhi Tecdîdî'l- İ'tikâd*, nşr. H. Hasanzâde el-Âmülî, Kum, 1407/1986, s. 349; Süyûrî Mikdad b. Abdullah, *en-Nâfi' Yevme'l-Hasr fi Bâbi'l-Hâdi'l-Aşr*, nşr. Mehdi Muhakkik, Meşhed, 1368/1948, s. 37; Müsevi Musa, *eş-Şîa ve't-Tashîh, es-Sırâ' beyne's-Şîa ve't-Teşeyyü'*, Beyrut, 1988, s. 82. Ayrıca bkz. Râzî, *İsmetü'l-Enbiyâ, Mektebetü'l-İslâmiyye*, Humus, tsz., s. 3; *el-Mahsûl*, III, 225.

²⁴ Tabatabâi, *İslâm'da Şîa*, çev. Kadir Akaras-Abbas Kazımî, Kevser Yayınları, İstanbul, 1993, s. 132.

²⁵ el-Hillî, a.e., s. 365; Süyûrî a.e., s. 41-42; Şîa'ya göre imamlara iman, İslâm'ın inanç esaslarından ve rükünlerinden biridir. İmamlar masum olduklarından onlara itaat şarttır. Çünkü onlara isyan etmek, Allah'a isyan etmek demektir. Onları inkâr edenler, Allah'ı ve peygamberi inkâr etmiş sayılırlar. Bkz. Küleynî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Ya'kûb, *el-Usûl Mine'l-Kâfi*, Tahran, 1382, I, 181. İmamiye Şîası, imamın yani devlet başkanının günahsız (masum) olması gerektiğini ileri sürmüştür. Bu fırkaya göre imamın sahip olması gerekli niteliklerin başında onun masum olması gerekir. Onlar bu düşünceleriyle, hem uğrunda mücadele ettikleri imamlara bir kudsîyet kazandırmak ve halk nazarında onlara

imamda da gerçekleşir. Peygamber masum olunca, imamın da masum olması gerekir. Nitekim “*Ey iman edenler! Allah’a itaat edin, Peygambere ve sizden buyruk sahibi olanlara itaat edin...*” (Nisa, 59) ayeti, imamlara itaatin şart olduğuna, dolayısıyla imamların masum olduğuna delalet eder²⁶. Yine, “*Ey Peygamberin ev halkı! Şüphesiz Allah sizden kusuru/kiri giderip sizi kesinlikle tertemiz yapmak ister*” (Ahzab, 33) ayeti de, ayrıca imamların masumiyetine delalet eder.²⁷

Tabersî’ye göre; ayette geçen “Tathîra” sözcüğü, ehl-i beyt mensuplarının günah işlemekten korunmuş (masum) olduklarını gösterir. Zira, ayetin başındaki “İnnemâ” edatı, bu ayetin anlamını tahsis etmektedir. Bu da, ehl-i beytin diğer mü’minlerden farklı olarak her türlü kötülüğe karşı korunmuş olduğunu, Allah’ın, kendilerinden sadır olabilecek tüm hataları giderip yerine doğru ve hakikatı ikame etmesi demektir.²⁸

Şia’nın meşhur alimlerinden biri olan Tabâtabâî, başka bir eserinde de, imamların masumiyeti hususunda şu değerlendirmeyi yapar: “Vahiy ruhunu ve nübüvveti üstlenip, Allah tarafından semavi

destek sağlama hem de diğer halifeleri reddetme amacını taşırlar (Geniş bilgi için bkz. Aydın, M. Akif, “İmamet”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, XXII, 207).

²⁶ Bkz. Küleynî, *el-Usûl*, I, 200; Tabersî, *el-Fadl b. Hasan, Mecmau'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân, Dârü'l-Ma'rife*, Beyrut, 1986, IV, 100; Tabâtabâî, *el-Mizân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Beyrut, 1993/ 1973. IV, 398-399. Bu ayette geçen ve genel bir anlam taşıyan “Ülû'l emr/ emir sahipleri” ifadesinden maksadın, “dört halife, sultanlar veya idareciler” olduğu söylenmiştir. Ancak sahabe ve tabiinden bir grubun, bu ifadeyi “müctehit alimler” anlamına hamletmişlerdir. Bkz. Râzî, *Mefâtih*, X, 144- 145; Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, İstanbul, 1970, II, 1376- 1378. Ayrıca bkz. Mâverîdî, Ali b. Muhammed, *en- Nüketü ve'l Uyûn (Tefsîrü'l Mâverîdî)*, nşr. es- Seyyid b. Abdülmaksûd, Dârü'l- Kütübü'l- İlmiyye, Beyrut, 1992, I, 499- 500.

²⁷ Küleynî, *a.e.* I, 200; Tabâtabâî, *el-Mizân*, XVI, 302 vd. Bu ayette (Ahzâb, 33) ifade edilen “ehl-i beyt” ise, Şia’nın iddia ettiği gibi sadece Hz. Ali, Hz. Fatıma ve onların iki oğlu Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin değil, Hz. Peygamberin bütün çocukları ile hanımlarıdır. Bkz. Râzî, *Mefâtih*, XXVIII, 209; Elmalılı, *a.e.* VII, 3892.

²⁸ Tabersî, *Mecmaul- Beyân*, VII, 560; Tabâtabâî, *el- Mizân*, XVI, 310- 313; XVIII, 43- 44.

dini ve hükümleri alıp, topluma duyurmak görevini deruhte edene “Nebi” denir. Semavi dinleri korumayı üstlenip, Allah tarafından bu makama seçilen kimseye de “İmam” denir. Peygamberlerin ismetini isbat eden delil, imamın masum olmasını da isbat ediyor. Dinin tahrif olmadan tebliğ edilmesi, ilahi masumiyet ve ismet olmaksızın gerçekleşmez²⁹. İsmet konusunda Şiânın ilginç bir görüşü de, insanın, akıl kuvveti, keskin zekası, üstün kabiliyeti, çok ibadet etmesi ve riyazat yapmasının yanında; ilahi hidayet ve tevfikle bu mertebeye ulaşabileceği şeklindedir.³⁰

Aslında peygamberler ve imamlar melek olmadıkları için, nadiren de olsa yanlışları veya unutmaları, dolayısıyla günah işleyip sonra da tevbe etmek suretiyle hallerini iyiliğe dönüştürmeleri caiz ve mümkündür. Peygamberlikten önceki halleri ve sözleri hüccet olmadığından bu dönemde onların örnek alınması ve onlara uyulması şart değildir³¹. Peygamber ve imamları âdeta bir melek gibi telakki edip onların beşeri vasıflarını ortadan kaldıran ve Kur’ân’ın³² açık beyanlarına aykırı olan bu görüş isabetli değildir³³. Hele hele insanın zekası, riyazet yapması ve çok ibadet etmesinin yanında ilahi hidayet ve tevfikle masumiyet mertebesine ulaşabileceği görüşünü ileri sürerek masumiyet alanının genişletilmesi ise, anlaşılabilir cinsten değildir. Peygamberlerin beşeri hallerini veya onların masumiyetini

²⁹ Tabâtabâî, *İslâm’da Şia*, s. 170; Şia mensupları daha ileri giderek masum imamların makamlarına hiçbir nebinin, hiçbir meleğin dahi ulaşamayacağını ileri sürerler. Bkz. Küleynî, *el-Usûl*, II, 334. Daha fazla bilgi için bkz. Muhammed Mâlullah, *eş-Şiatü ve Tahrîfü’l-Kur’ân*, nşr. Muhammed Ahmed en-Necefî, 2. baskı, 1405/1985, s. 17.

³⁰ Râzî, *Mefâûh*, III, 7; *el-Mahsûl*, III, 225; *İsmetü’l-Enbiyâ*, s. 5; Taftâzânî Sa’düddîn, *Serhu’l-Mekâsîd*, nşr. Abdurrahman Umeyre, Âlemü’l-Kütüb, Beyrut, 1989, V, 50; Devvânî, Celâl, III, 130; İsfahânî *Metâliu’l-Enzâr*, s. 433.

³¹ Bulut, Mehmet, *Ehl-i Sünnet ve Şiada İsmet İnancı*, Risale Yayınları, İstanbul, 1991, s. 84.

³² Bkz. Taha, 20/ 115, 121; Kasas, 28/ 15, 16; Muhammed, 47/ 19; 48/ Feth, 2.

³³ Musevî Mûsâ, *eş-Şia ve’t-Tashîh*, s. 82.

ortaya koyan ayetlere bakıldığında imamlar ile ilgili hiçbir ifade veya işarete rastlanmaz.

Mu'tezile'ye göre İsmet: Allah'ın, masum olan peygambere 7 öyle bir lütfudur ki, o bunun sayesinde günahlardan uzaklaştırılmış olur. İsmet sahibi olan peygamberin irade ve ihtiyarı elindedir. Peygamberin günah işlemeye de itaat işlemeye de gücü vardır³⁴. Bu sıfat peygamberlere bülüğ çağından itibaren gereklidir. Dolayısıyla onların peygamber olmadan önce ne küfrü ne de büyük günahı işlemeleri caiz değildir³⁵. Bu durumda, Şia hariç diğer bütün mezheplere göre, peygamberlerden başka masum yoktur. Bu lütuf çalışma ile de elde edilemez. Daha önce de değindiğimiz gibi Şia, peygamberlerle beraber imamları da masum sayarak bu sıfatın ibadet, riyazet, ilahi hidayet ve tevfiikle elde edilebileceğini savunur³⁶.

Eş'arîlerden bir kısmı hariç, diğer bütün ülemaya göre masum olan Peygamberlerin irade ve ihtiyarları vardır. Günah işlemeye güçleri yettiği halde Allahın ismet ihsanı sayesinde günahlardan uzak dururlar. Eş'arîlerden bir kısmı ise, yüce Allah peygamberde günahı yaratmaz veya ona itaat gücü verip, masiyet gücü vermez derler.

İman ve tebliğ konusunda peygamberlerin küfrü ve dalâleti gerektirecek şeylere inanmaları ümmetin ittifakıyla caiz değildir. Peygamberlerin çocukluk dönemlerinden³⁷ itibaren Allah'a iman

³⁴ Kadı Abdülcebbar, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, Mektebetü Vehbe, Kahire, 1988, s. 780.

³⁵ Kadı Abdülcebbar, *a.e.*, s. 573; Râzî, *Mefâtih*, III, 7.

³⁶ Râzî, *Mefâtih*, III, 7; *el-Mahsûl*, III, 225; *İsmetü'l-Enbiyâ*, s. 5.

³⁷ Rivayete göre, süt annesinin yanında iken Hz. Peygamberin karnının yarılması olayı, yine çocuk Muhammed'in putlara kesilen hayvan etinden yememesi (bkz. Heysemî Nûreddin, *Mecmau'z-Zevâid ve Menbau'l-Fevâid*, Beyrut, 1967, IX, 417; Kadı İyâz, *eş-Şifâ bi-Ta'rifi Hukuki'l-Mustafâ*, Mısır, 1369, II, 97). Cahiliye devrinde Kâbe'nin onarımı sırasında peştimalını çıkardığı zaman bayılması; gaipten birtakım ihtarlar alması gibi

ettikleri, Ona şirk koşmadıkları küfrü mucip bir şey yapmadıkları ise, şüphe götürmeyen diğer bir husustur³⁸.

Peygamberler, bi'setlerinden önce de Allah'ın birliğini bilir ve ona şirk koşmazlardı. Eğer böyle olmasaydı, tebliğe başladıklarında, insanlar kendilerinden nefret ederek, onlardan yüz çevirirlerdi. Bir peygamber nübüvvetinden önce Allah'a şirk koşup putlara tapmış olsaydı, kendisine peygamberlik görevi verildiği zaman kavmini putlara tapmaktan vazgeçirmeye başladığında, o peygamberin kavmi kendisini şiddetle itham ederlerdi. Çünkü biliyoruz ki inkar edenler, peygamberleri, "Kahin, mecnun, sihirbaz" gibi vasıflarla itham etmişlerdir. Mucize göstermek suretiyle doğrulukları kesinleşen peygamberlerin nübüvvetlik davasında Allah'tan insanlara tebliğ ettikleri şeylerde kasten yalan söylemekten ve tahrifat yapmaktan masum oldukları hususunda da yine bütün müslümanlar arasında fikir birliği vardır³⁹. Çünkü onların mucize göstermeleri, Allah tarafından peygamberliklerinin tasdik edilmesi anlamını taşır⁴⁰. Dolayısıyla bir peygamberin Allah'a karşı söz uydurup iftira etmesi, Kur'ân'daki müthiş ilahi tehdid yüzünden⁴¹ mümkün değildir. Kur'ân'ın bu tehdidi, peygamberlerin Allah'tan tebliğ ettikleri şeylerde doğru ve güvenilir

hadiseler Hz. Peygamberin çocuk iken dahi ilahi murakabe ve muhafaza altında tutulduğunu gösterir. Ayrıca bütün Mekke müşriklerince "el-Emin" olduğu kabul edilecek derecede fevkalâde mümtaz bir seciye ve ahlâka sahipti. Bkz. Canan, *a.e.* s. 19.

³⁸ el-Eş'arî, Ebû'l-Hasan, *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn*, nşr. M. Muhyiddin Abdulhamid, Kahire, 1950, I, 272; Aliyyü'l-Kârî, *Şerhu Fikhi'l-Ekber*, s. 3.

³⁹ Râzî, *Mefâtih*, III, 7; *el-Mahsûl*, III, 226; Taftâzânî, *a.e.*, V, 50; Şevkânî, *İrşâdül'l-Fühûl ilâ Tahkiki'l-Hakki min İlmi'l-Usûl*, nşr. Ebû Mus'ab Muhammed Saîd el-Bedrî, Müessesetü'l-Kütübî's-Sekâfiyye, Beyrut, 1992, s. 69.

⁴⁰ Kadî Abdülcebbar, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, s. 568; Râzî, *en-Nübüvvât vemâ Yetaallaku bihâ*, nşr. A. Hicazî es-Sekkâ, Dârü İbn Zeydün, Beyrut, 1986, s. 125; İbn Teymiyye, Takiyyüddin, *Kitabü'n-Nübüvvât*, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1982, s. 148; İbnü'l-Hümâm, *el-Müsâfere*, s. 130-131.

⁴¹ Bkz. Hâkka, 69/44-47.

olduklarının delilidir. Yine Kur'ân'a göre⁴², Allah Teala peygamberlerine gönderdiği vahyini şeytan müdahalesinden korumuştur. Şeytan, hiçbir surette, vahye müdahale ederek ona batıl sözler karıştıramaz. Çünkü Allah, vahiy indirmekle görevlendirdiği meleğin bu görevini güvenle yapabilmesi için ayrıca muhafız melekler görevlendirmiştir. Vahiy meleği, o koruyucuların gözetimi ve koruması altında vahiy getirip, beşer olan peygambere ulaştırır⁴³. Bu konuda daha da ileri giden Şâtibî'nin değerlendirmesi ise şöyledir: "Kutlu İslâm dini masumdur. Hata ve tahriften korunmuştur. Onu tebliğ eden Hz. Peygamber de masumdur. Nitekim icma ettikleri konularda onun ümmeti de masum bulunmaktadır"⁴⁴. Bu münasebetle yüce Allah, Hz. Peygambere kendisine indirileni korkmadan, çekinmeden tebliğ etmesini görevini kusursuz yerine getirmesini emretmiş ve onu koruyacağını da vadetmiştir⁴⁵. Yüce Allah her türlü tehlikeye karşı vahyi koruduğuna göre tabi ki o vahyi tebliğ edeni de her alanda koruması gerekir. Yine, peygamberlerin dünyevi işlerde dahi yalan söylemeyecekleri ittifakla kabul edilmiştir⁴⁶.

Hem gönderdiği vahyi hem de onu tebliğ edeni Allah Teala koruduğu için alimler, tebliğe yönelik sözlerinde Hz. Peygamberin asla yanılmayacağını da kabul etmişlerdir. Özellikle dini hükümleri beyan ederken peygamberler hataya karşı masumdurlar⁴⁷. Bu münasebetle peygamberin sözleri ilm-i yakın gerektirir. Öyleyse o

⁴² Meryem, 19/ 64; Hac, 22/ 52.

⁴³ Ateş, Süleyman, "İslâm'ı Araştırmalarında Yerleşik Bazı Terimlerin Sağlık Derecesi," *Günümüz Din Bilimleri Araştırmaları ve Problemleri Sempozyumu*, Samsun, 1989, s. 209

⁴⁴ Şâtibî, Ebû İshâk, *el-Muvâfakât*, çev. Mehmet Erdoğan, İz Yayıncılık, İstanbul, 1990, II, 54.

⁴⁵ Bkz. Mâide, 5/ 67; Ahzâb, 33/ 39.

⁴⁶ Kadı İyâz, *eş-Şifâ*, II, 119.

⁴⁷ İbn Teymiyye, *Minhâc*, I, 470-471.

sözlere uymak ümmete farzdır. Buna mukabil cumhur, Hz. Peygamberin ibadet ve fiillerinde yanılmayı caiz görmüşlerdir. Ancak bu yanılma ve hata sonuna kadar devam etmez. Mutlaka ilahi bir vahiy ile uyarılır ve tashih edilir⁴⁸.

Bazı Ehl-i Sünnet alimleri, peygamberin nübüvvetten sonra olduğu gibi, önce de büyük ve küçük günah⁴⁹ işlemediklerini söylerler⁵⁰. Bu bağlamda Kadı İyaz'ın değerlendirmesi şöyledir: "Doğru görüş, peygamberlerin hepsinin her çeşit ayıptan münezze olmaları, şüphe verecek her duruma karşı ismet sahibi olmalarıdır"⁵¹. Ancak alimlerin çoğunluğuna göre, ismet sıfatı peygamberlere vahiy geldikten sonra vaciptir. Dolayısıyla peygamber olmadan önce nadiren de olsa günah işlemeleri caizdir⁵². Buna mukabil peygamberler, hem vahiyden önce hem de vahiyden sonra kasden ve sehven büyük günahlardan masumdurlar⁵³. Dolayısıyla peygamberlik geldikten sonra onlardan ancak sehven ve hataen günah sadır olabilir ki⁵⁴ bu da,

⁴⁸ Serahsî, Muhammed b. Ahmed, *Usûlü's-Serahsî*, nşr. Ebû'l-Vefâ el-Efganî, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut, 1973, I, 318.

⁴⁹ Günah "Meşruyetini Allah'ın varlığından alan her şeye saldırı ve gayrı meşru olma keyfiyetini yine Allah'tan alan her şeyi yapma, irtikap etme" anlamına gelmektedir (Tanımlar için bkz. Kılıç, Sadık, *Kur'an'da Günah Kavramı*, s. 25-37) Şöyle bir tanım da yapılabilir: "İşleyene ceza gerektiren, insanı hayır ve sevaptan alıkoyan fiil veya bundan doğan sorumluluk" (Bebek, Adil, "Günah", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, XIV, 282-285). Hadisler de ise şöyle tanımlanır: "Kalbini tırmalayıp, insanların da muttali olmasından hoşlanmadığın şeyler" (Müslim, Birr, 5; Tirmizî, Zühd, 52; *Müsned*, IV, 182-227; V, 252, 252, 256)

⁵⁰ İbn Hazm, Ali b. Hazm, *el-Fisal fi'l-Milel ve'l-Ehvâ ve'n-Nihal*, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut, 1975, IV, 2; Aliyyü'l-Kârî, *Şerhu Fıkhi'l-Ekber*, s 90.

⁵¹ Kadı İyâz, *eş-Şifâ*, II, 128.

⁵² Râzî, *Muhassal*, s. 161; İbnü'l-Hümâm, *el-Müsâyere*, s. 125.

⁵³ el-Eş'arî, *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn*, 1/172.

⁵⁴ Gazâlî, Ebû Hamid, *el-Menhûl*, nşr. Muhammed Hasan Heyto, Dârü'l-Fikr, Dimaşk, 1980, s. 223-224; Râzî, *Mefâtih*, III, 7.

peygamberlerin o günahı hemen hatırlayıp tevbe etmesi⁵⁵ şartıyla vaki olur⁵⁶. Burada, dünyevî işlerde yapılan hatalara günah denilip denilmemesi tartışması da ortaya çıkar⁵⁷. Bu yüzden bazı alimler yanılarak işlenen hataya (zelleye) mecazî manada “masiyet/günah” ismini vermişlerdir⁵⁸. Çoğunluğun bu konudaki ortak görüşü şöyledir: Peygamberlerin küçük günah işlemeleri de caiz değildir. Eğer “onların küçük günah işlemeleri caizdir” diyecek olursak, fiillerinde onlara iktida etmezdik. Çünkü onların fiillerinin her birindeki gerçek maksat bilinmiyor, yani o fiil, Allah’a takarrub maksadına mı racidir, mübahlık veya haramlık veya masiyet mi ifade ediyor belli değildir. İnsanlara masiyet olması muhtemel bir fiile uymalarını emretmek caiz değildir⁵⁹.

Eğer peygamberler, nübüvvetten sonra büyük, küçük herhangi bir günahı kasden işleselerdi, insanların en günahkârı olmakla⁶⁰ beraber şehadetleri de kabul olunmazdı⁶¹. Mamafih onların kasden herhangi bir günahı işlemeleri halinde aynı günahların kendilerine tabi olan ümmetinin de işlemesi gerekirdi. Bu, Allah’ın ümmete masiyeti emretmesi manasına geleceğinden asla doğru değildir.⁶² Yine peygamberler, insanları zillate ve hakarete duçar eden günahları

⁵⁵ Bkz. Al-i İmrân, 3/ 135.

⁵⁶ Râzî, *el-Mahsûl*, III, 228; *İsmetü'l-Enbiyâ*, s. 3; İsfahânî, *Metâliu'l-Enzâr*, s. 428; Taftâzânî, *Şerhu'l-Mekâsîd*, V, 51; Devvânî, Celâl, s. 131; İbnü'l-Hümâm, *el-Müsâyare*, s. 125.

⁵⁷ Bağdâdî, Abdülkahir, *Usûlü'd-Dîn*, s. 167-168.

⁵⁸ Neseffî, Ebü'l-Berekât, *Keşfü'l-Esrâr Şerhu'l-Musannef 'ale'l-Menâr*, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut-1986, II, 162.

⁵⁹ Kadî İyâz, *eş-Şifâ*, II, 18; Şevkânî, *İrşâd*, 2, 70.

⁶⁰ Bkz. Ahzâb, 33/ 30.

⁶¹ Bakara, 2/ 143; Hucurât, 49/ 6.

⁶² Râzî, *el-Mesâilü'l-Hamsûn*, s. 66.

işleselerdi, Allah'ın azap ve lanetine müstehak olurlardı⁶³. Halbuki ümmet, bütün peygamberlerin azaba ve lânete kesinlikle lâyük olmadıkları hususunda ittifak halindedirler⁶⁴.

Kur'an'da bazı peygamberlerin durumlarını incelemeden önce Hz. Peygamberin fiillerini, bağlayıcı olup olmaması açısından kısaca açıklamak gerekir. Onun bazı fiilleri teşri kaynağı olduğu için bağlayıcı olduğu halde bazı fiilleri aksine bağlayıcı değildir. Kur'an'da, hukukun temeli sayılan bir çok temel prensip genel ilkeler halinde mücmel olarak zikredilmiş, Hz. Peygamber de, bu prensipleri hem açıklamış hem de tatbik etmiştir. İşte Hz. Peygamberin bu konudaki söz ve fiilleri, Kur'anın da belirttiği gibi⁶⁵ bağlayıcıdır. Kuşkusuz onun dini konulardaki masumiyeti aynı zamanda sünnetin bir delil olduğunu da gösterir⁶⁶. Bu hususta hiçbir ihtilaf da yoktur⁶⁷. Demek ki, sünnet Kur'an'ın mücmel ayetlerini açıklamakta, mutlak ifadelerini kayıtlamakta, genel anlam taşıyan bazı ayetlerini de daraltmakta ve pek çok Kur'anî ifadeyi ilk bakışta anlaşılan zahiri lügat anlamından çıkarmaktadır⁶⁸.

Bazıları karşı çıksa da, Hz. Peygamber fer'î meselelerde içtihad yapmıştır⁶⁹. Eğer o içtihad yapmasaydı alimler de içtihad

⁶³ Bkz, Hûd, 11/ 18; Cin, 72/ 23.

⁶⁴ Râzî, *Mefâtiḥ*, III, 8; *İsmetü'l-Enbiyâ*, s. 8-9; *Muhassal*, s. 161.

⁶⁵ Mâide, 5/ 67; Nahl, 11/ 44, 64.

⁶⁶ el-Basrî, Ebû'l-Huseyn, *Kitâbü'l-Mu'temed fî Usûli'l-Fıkh*, nşr. Muhammed Hamidullah, Dimaşk, 1964, I, 383; Şîrâzî, *el-Lüma' fî Usûli'l-Fıkh*, nşr. Y. Abdurrahman el-Mer'aşî, Beyrut, 1986, s. 196; Hatib el-Bağdâdî, *el-Fakîh ve'l-Mütefakkih*, nşr. İsmâil el-Ensarî, Beyrut, 1980, I, 131; el-Bâcî, Ebû'l-Velid, *Ahkâmü'l-Fusûl fî Ahkâmî'l-Usûl*, nşr. M. el-Cebburî, Beyrut, 1989, I, 222; Râzî, *el-Mahsûl*, III, 247; Nesefî, *Keşfü'l-Esrâr*, II, 161.

⁶⁷ Bkz. Şâfiî, *er-Risâle*, nşr. A. Muhammed Şâkir, Kahire, 1979, s. 91-92.

⁶⁸ Şâtibî, *el-Muvâfakât*, IV, 22; A. Abdülhâlîk, *Hücciyetü's-Sünne*, s. 341.

⁶⁹ el-Basrî, *el-Mu'temed*, II, 719; Şîrâzî, *el-Lüma'*, s. 366; Gazalî, *el-Menhûl*, s. 468; Âmidî, *el-Ihkâm fî Usûli'l-Ahkâm*, nşr. Seyyid el-Cümeylî, Beyrut, 1984, IV, 172; İsnevî,

yapamazlardı⁷⁰. Hz. Peygamber kendisine yöneltilen bazı sorulara vahiyle, bazılarına da kendi içtihiyle cevap veriyordu⁷¹. Râzî, Sübkî, Beydavî ve İsnevî gibi bazı alimler, Hz. Peygamberin içtihiinde da hata yapmaktan masum olduğunu ileri sürerler⁷². Ancak çoğunluğun görüşüne göre Hz. Peygamber içtihiinde hata yapabilir, ancak bu yanılma sürekli değildir, vahiy onu ikaz ederek hatasını düzeltir⁷³. Bu görüşün daha doğru olduğunu, Kur'an'daki Hz. Peygamberi ikaz eden ayetlerden anlıyoruz⁷⁴. Diğer yönden Hz. Peygamber dünyevi işlerde de içtihi yapmıştır. Mesela hurma ağaçlarının aşılması olayında⁷⁵ Hz. Peygamberin içtihiinde yanılıya düştüğünü, müteakiben vahyin bu yanılığı düzelttiğini açıkça görmekteyiz. Nitekim o şöyle buyurur: “Ben ancak bir insanım. Size dininiz konusunda bir şey emredersem onu alın. Kendi görüşümden bir şey emredersem ben ancak bir insanım.”⁷⁶

Hz. Peygamberin yaptığı bazı fiillerde sadece kendi zatına mahsustur. Bunlara “Hasâisü'n-Nebî” denilir. Ümmetin bu gibi fiillerde ona uymaları gerekli değildir. Çünkü o, bazı konularda farklı sorumluluklar taşımaktadır. Nitekim Hz. Peygamber iftar etmeksizin arka arkaya tutulan “visal orucu”nu tutmuş ve bu orucu “Ben sizin

Nihâyetü's-Sûl fî Minhâci'l-Vüsûl, Beyrut, 1982, IV, 530.

⁷⁰ Nâdiye Şerif, *İctihâdû'r-Resûl*, Beyrut, 1987, s. 359.

⁷¹ Ebû Zehra, *Târîhu'l-Mezâhibi'l-İslâmiyye*, Beyrut, 1989, s. 237.

⁷² Bkz. Râzî, *el-Mahsûl*, VI, 15; Sübkî, *Cem'u'l-Cevâmi'*, Mısır, 1937, II, 387; İsnevî, *Nihâye*, IV, 537.

⁷³ Âmidî, *el-İhkâm*, IV, 221; el-Ensârî, *Fevâtihu'r-Rahmût bi-Şerhi Müsellemeti's-Sübût*, Bağdat, 1902, II, 370; N. Şerif, a.e. a.y.

⁷⁴ Örnek olarak bkz. Âl-i İmrân, 3/ 128; En'âm, 6/ 52; Enfâl, 8/ 67-68; Tevbe, 9/ 43, 48; Abese, 80/ 1-2.

⁷⁵ Nevevî, *Sahihu Müslim*, Kahire, tsz., XV, 116.

⁷⁶ Müslim, *Fezâil*, 38.

durumunuzda değilim”⁷⁷ diyerek ümmetine yasaklamıştır⁷⁸.

Kur’ân’da Bazı Peygamberlerin Durumları

Yukarıda da açıklandığı gibi peygamberler özellikle din işlerinde masumdurlar. Bunun dışındaki konularda onlar melek olmadıkları için hata yapmaları, unutup yanılmaları caizdir. Meselâ;

1- Hz. Âdem (a.s.)’in Yasak Ağaçtan Yemesi; Cennet’te, İblis’in Hz. Adem ve eşine vesvese vermesi onları aldatması sonucu onların yasak ağaçtan yemeleri ve böylece Rab’lerine asi olmaları nedeniyle Cennet’ten çıkarılmaları Kur’ân’da⁷⁹ anlatılır⁸⁰. Bu olay, Hz. Âdem’in Peygamberliğinden önce vuku bulmuştur. İsmet sıfatı ise, ancak nübüvvetten sonra şarttır⁸¹. Dolayısıyla nübüvvetten önce az da olsa peygamberlerden zelle (küçük günah) nin sadır olması caizdir⁸². Üstelik bu esnada, Hz. Âdem’in ümmeti de yoktu⁸³. “*Sonra Rabbi onu seçkin kıldı, tevbesini kabul etti ve doğru yola iletti*” (Tâhâ, 122) ayeti bunun en bariz bir delilidir⁸⁴.

Peygamberlerin nübüvvetten önce de günah işlemeyeceğini savunan alimler ise, Hz. Âdem’in bu olaydaki masumiyetini daha değişik açılardan izah etmeye çalışmışlardır:

a. Şeytan, Allah’a yemin ederek ağaçtan yemelerini onlara

⁷⁷ Buhârî, Savm, 48.

⁷⁸ Bayraktar, İbrahim, *Değişik Yönleriyle Hz. Peygamber*, Işık Yay., İzmir, 1993, s. 163.

⁷⁹ Bkz. Bakara, 2/ 35-37; A’râf, 7/ 19-24; Tâhâ, 20/ 117-123.

⁸⁰ Cebeci, Lütfullah, *Kur’ân’-ı Kerim’e Göre Cin-Şeytan*, İstişare Yayınları, Konya, 1989, s. 30-31.

⁸¹ İbn Hamîr, Ali b. Ahmed, *Tenzihü’l-Enbiyâ ammâ Nesebe İleyhim Husâletü’l-Eğbiyâ*, nşr. M. Rıdvân ed-Dâye, Dârü’l-Fikri’l-Muâsır, Beyrut, 1990, s. 67.

⁸² Râzî, *Mefâtih*, III, 12; *İsmetü’l-Enbiyâ*, s. 8-9; *Muhassal*, s. 161.

⁸³ Taftâzânî, *Şerhu’l-Mekâsıd*, V, 53; İsfahânî, *Metâliu’l-Enzâr*, s. 429.

⁸⁴ Râzî, *Mefâtih*, XII, 128-129.

tavsiye edince,⁸⁵ Hz. Âdem, kimsenin yalan yere Allah'a yemin etmeye cesaret edemeyeceğini düşünerek onun doğru olduğunu zannetti.⁸⁶ Müteakiben yasak ağaçtan, önce Hz. Havva yedi ve onda her hangi bir ceza eseri de görülmedi. Bunun üzerine Hz. Âdem de nehyin tahrimi değil de, tenzihi bir yasak olduğunu düşünerek söz konusu yasak ağaçtan yedi.⁸⁷

b. Asi olmak, emre aykırı davranmaktır. Bu emir, bazen vacip bazen mendup olan bir şeyi ifade eder. Hz. Âdem, vacibi değil de, mendup olan bir şeyi ifade eden bir emri terk ettiğinden kendisine "asi" denmiştir.⁸⁸ Şu da unutulmamalıdır ki, O'nun günahkârlığı söz konusu olsa bile bu, din işlerinde değil, dünyevi menfaatlerle ilgili bir şeyde vuku bulmuştur.⁸⁹

c. Hz. Âdem'in unutarak ve yanılarak bu ağacın meyvesinden yediğine; *"Andolsun ki, daha önce Âdem'e ahd vermiştik, fakat unuttu, O'nu azimli bulmadık."* (Tâhâ, 115) ayeti de delildir.⁹⁰ Unutarak bir iş yapandan teklif kalkar.⁹¹ Hz. Âdem, bu olayda, emre muhatap olmak suretiyle her ne kadar günaha yaklaştırılmışsa da, duygu ve kendisini yönlendiren bir olay olarak günahı habersizdi. O, bu bakımdan tam bir masumiyet halinde bulunmaktadır.⁹²

d. *"Siz ikiniz şu ağaca yaklaşmayın"* (Bakara, 35.) ayetindeki

⁸⁵ Bkz. A'râf, 7/ 20- 21.

⁸⁶ Râzî, *Mefâtîh*, XIV, 49.

⁸⁷ Râzî, *İsmetü'l- Enbiyâ*, s. 9; Neseî, Ebû'l- Berekât, *Medârikü't- Tenzîl ve Hakâiku't- Te'vîl, Dâru lhyâi'l- Küttübi'l- Arabiyye*, Mısır, 1344/ 1925, I, 34.

⁸⁸ Tabersî, el-Fadl b. el- Hasan, *Mecmau'l- Beyân, Dâru'l- Ma'rife*, Beyrut, 1986, VII, 55; Râzî, *Mefâtîh*, XII, 128; *İsmetü'l- Enbiyâ*, s. 9.

⁸⁹ Râzî, *Mefâtîh*, a.y.

⁹⁰ Râzî, *Mefâtîh*, III, 14- 15; Taftâzânî, *Şerhü'l- Mekâsid*, V, 53.

⁹¹ Râzî, *Mefâtîh*, III, 12-13; *İsmetü'l- Enbiyâ*, s. 10.

⁹² Kılıç, Sadık, *Kur'an'da Günah Kavramı*, Hibaş Yayınları, Konya, 1984, s. 292.

nehiy, tenzih ifade eden bir nehiydir. Yani bu nehiy, irşad ve tavsiye niteliğini taşıyan bir yasaklamadır, teklif ifade etmez.⁹³ Çünkü kendisinden faydalanılacak şeylerde aslolan, onların mübah olmasıdır.⁹⁴ Bu takdire göre Hz. Ademin günahı, evla olanı terketme hususuna dayanır.⁹⁵ Peygamberlerin ismet vasfını isbata götüren yorumlar kabul edilmeye daha layıktır. Çünkü, bu nehiy, eğer tahrir ifade etseydi, Hz. Adem büyük günah işlemiş olurdu ki bu, peygamberler için caiz değildir.⁹⁶

e. Allah Teala, “Siz ikiniz şu ağaca yaklaşmayın.” (Bakara, 35) buyurup, her ikisine birden yasak koyunca, Hz. Adem her birinin tek tek ağaca yaklaşıp ondan yemenin caiz olduğunu sanmıştır. Çünkü, “yaklaşmayın” ifadesi ikisine birden nehiydir. Bu ifadeden tek başlarına oldukları zaman da nehyedilmiş oldukları anlaşılmaz. Belki de bu içtihadı hata, ancak bu yönden meydana gelmiştir⁹⁷. İşte Hz. Ademin bu zellesi tevilde yaptığı hatadır⁹⁸. Dolayısıyla o, yasak ağacın, işaretli, belli, tek bir ağaç olduğunu sanmış aynı türden başka bir ağaçtan yemiştir⁹⁹.

2. Hz. Adem ve Eşi Şirk Koşmuş mudurlar? Peygamberlerin ismetini kabul etmeyenler, Hz. Ademin itikadını tenkit etmek için Allahın “..Andolsun bize kusursuz bir çocuk verirsen muhakkak şükredenlerden olacağız diye dua ettiler. Allah, onlara kusursuz bir

⁹³ Geniş bilgi için bkz. İbn Hemîr, *Tenzihü'l-Enbiyâ*, s. 67.

⁹⁴ Râzî, *Mefâtih*, III, 4-5.

⁹⁵ Râzî, *İsmetü'l-Enbiyâ*, s. 11; Kılıç, a.e. s. 307.

⁹⁶ Râzî, *Mefâtih*, a.y.

⁹⁷ Râzî, *Mefâtih*, III, 15.

⁹⁸ Neseî, *Medârik*, I, 34.

⁹⁹ Kadı Abdulcebbar, *Tenzihü'l-Kur'an'ı anı'l-Metâin*, Dârü'n-Nehdati'l-Hadîse, Beyrut, tsz. s. 23; Râzî, *Muhassal*, s. 161; *Mefâtih*, III, 13; Taftâzânî, a.e., V, 53; Aliyyü'l-Kârî, *Şerhu Fikhi'l-Ekber*, s. 90.

çocuk verince o ikisi, Allahın kendilerine verdiği bu (çocuk) hakkında ona şirk koşmaya başladılar. Allah onların eş tuttukları şeylerden münezzehdir” (A'râf, 189-190) buyruğuna tutunmuşlardır. Onlara göre bu ayet, Hz. Âdem ile eşinin Allah'a şirk koştığına delalet eder, çünkü ayetin başındaki “sizi tek bir nefisten yaratan odur” ifadesindeki “tek bir nefis” sözünden maksat Hz. Âdem'dir.

Râzî'nin buna cevabı şöyledir: Ayetteki “tek bir nefsin” Hz. Âdem olduğunu kabul etmiyoruz. Çünkü ayette bunu gösteren herhangi bir şey yoktur. Buradaki hitap, Kureyş müşriklerinedir. Kureyş kabilesinin Kusayy'in soyundan geldiği malumdur. Bu ayet “Allah'ın Kureyşlileri, Kusayy'in sülbünden yaratmış olduğunu gösterir. Yüce Allah daha sonra Kusayy ve eşine çocuklar verince onlar şirk koşmaya başladılar. Ayetin sonundaki “yüşrikûn” fiilindeki cemi zamiri de bu ikisine ve onlardan sonra gelenlere aittir¹⁰⁰. Yoksa bazı haberlerde “cealâ” lafzındaki failiyyet elifinin Hz. Adem ile eşine nisbet edilmesi doğru değildir. Bu ayette söz konusu edilen, Hz. Âdem'in zürriyeti olan Yahudi ve Hristiyanlardır. Çünkü onlar çocuklarını Yahudi ve Hristiyan yapmışlardır¹⁰¹.

Bu ayetle ilgili başka bir izah tarzı da şu şekildedir: Buna göre, bahsettiğimiz ayette geçen “cealâ lehu şürekâe” ifadesinin takdiri, “O ikisinin evlatları Allah'a şirk koşmaya başladılar” şeklinde olur. Burada muzaf durumunda olan “evlat” sözcüğü hazfedilmiş, muzafün ileyh olan “hümâ / o ikisi” ifadesi, “cealâ” fiilinde, muzafın yerine geçmiştir. Dolayısıyla “fîmâ âtâhümâ” ifadesi, “etâ evlâdehümâ

¹⁰⁰ Râzî, *Mefâtih*, III, 10; *İsmetü'l-Enbiyâ*, s. 12; Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, İstanbul, 1311/1893, III, 208.

¹⁰¹ Kılıç, Sadık, *a.e.*, s. 308-309.

/Allah'ın o ikisinin evlatlarına verdiği şeylerde..." şeklindedir¹⁰².

Bu açıklamaya göre, "cealâ" fiilinin tesniye şeklinde kullanılması da, Hz. Adem'in çocuklarının erkek ve dişi olmaları sebebiyledir¹⁰³. Bu tevil, birinci izahtan daha kolay ve anlaşılır gözükmetedir. Çünkü muzaf olan lafzın hazfedilip onun yerine muzafun ileyh olan lafzın ikame edilmesi bilinen bir kuraldır.

Hz. Ademin yasak ağaçtan yemesi izah edildiği gibi bir yanılmadır/zelledir. Bu olay günah işlediklerinde kulların nasıl davranacaklarına dair bir yol gösterme gayesine matuftur¹⁰⁴. Ayrıca bu olay, beşerin zaafiyetini ilahi mağfiretin vus'atını göstermesi bakımından da enteresandır¹⁰⁵. Çünkü Hz. Adem ağaçtan yediğinde ilahi hikmet, onun yeryüzüne indirilip imtihan edilmesini iktiza etmiştir¹⁰⁶.

3. Hz. Peygamberin Vahiyden Unuttuğu Oldu mu? Bazı alimler, "Biz sana okuyacağız sen de unutmayacaksın. Allahın dilediği müstesna" (A'la, 6-7) ayetine dayanarak "Bu istisna vahiyde unutmanın bulunduğu delalet eder" diyerek Peygamberin ismet sıfatını kabul etmezler. Râzî'nin buna cevabı şu şekildedir: Buradaki nehiy ifade eden "felâ tensâ" fiili unutmak manasında değildir. Çünkü bir şeyi unutmak, kişinin kudreti dahilinde değildir. Tam aksine bu ayetteki nehy, terk etme manasına gelir. Bu sebeple biz bu ayetteki

¹⁰² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut, tsz., I, 137; Tabersî, *Mecmau'l-Beyân*, IV, 782-783; Neseî, *Medârik*, II, 68-69; Ebü's-Suûd, *İrşâdü'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâye'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, Dârü lhyâi't-Türâsî'l-Arabiyye, Beyrut, tsz. III, 306.

¹⁰³ Kadî Abdülcebbar, *Tenzihü'l-Kur'ân*, s. 154; Râzî, *Mefâtih*, XV, 87-88.

¹⁰⁴ Kılıç, *a.e.*, s. 294

¹⁰⁵ Aliyyü'l-Kârî, *a.e.*, s. 90.

¹⁰⁶ Tabersî, *a.e.*, I, 197; Ayrıca bkz. Zerkânî, *Menâhilü'l-İrfân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Mısır, 1943, I, 258.

nisyanı, “unutmayı” evla olanı terke hamlediyoruz¹⁰⁷. Buna göre bu kelâmın manası, “Biz sana okuyacağız, sen de Kur’ân’da neshettiklerimiz hariç, onunla amel etmeyi terk etme” şeklinde olur¹⁰⁸. Nitekim bu kelime, Allah’ın “onlar nasıl şu günlerine kavuşmayı unuttularsa.. biz de bugün onları öyle unutacağız” (A’râf, 51) buyruğunda da olduğu gibi mecazen terk etmek manasınadır¹⁰⁹. Ayrıca bunun manası şu şekilde de olabilir: “Sen Allah’ın neshetmeyi diledikleri müstesna, unutmazsın. Çünkü o, kullarının maslahat ve menfaatlerini en iyi bilendir. Dolayısıyla maslahat olduğunu bildiği şeyi nesheder¹¹⁰.”

4- Hz. Peygamber Müşriklerin Arzularına Uydu mu?

Peygamberlerin ismetini kabul etmeyenler: “Sana gelen hakikatten dönüp, onların hevalarına uyma” (Mâide, 48) ayetine sarılarak, “Peygamberlerin günah işlemesi caiz olmasaydı, Allah böyle söylemezdi” derler. Buna şöyle cevap verilir: Günah işleme, peygamberlerin kudreti dahilindedir. Fakat onlar nehyolundukları için bunu yapmazlar. Ayrıca ayetteki hitabın, Hz. Peygambere olduğu fakat bununla onun değil ümmetinin kastedildiği de söylenmiştir¹¹¹.

Zemahşerî’ye göre ayetteki “velâ tettebi” ifadesi “an” harfi cerri ile müteaddi yapıldığı için bu ifade, “velâ tenharif / sapma” manasınadır. Buna göre kelâmın takdiri: “Sen, onların hevalarına ve arzularına uyarak, sana gelen haktan sapma” şeklindedir¹¹².

¹⁰⁷ Râzî, *Mefâtih*, III, 10; Elmalılı, VIII, 5758-5759.

¹⁰⁸ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, XXX, 154.

¹⁰⁹ Râzî, *İsmetü'l-Enbiyâ*, s. 78.

¹¹⁰ Râzî, *Mefâtih*, XXXI, 142.

¹¹¹ Râzî, *Mefâtih*, XII, 12.

¹¹² Zemahşerî, *el-Keşâf*, I, 618.

Dolayısıyla Hz. Peygamberin haktan ayrılıp, müşriklerin hevâ ve heveslerine tabi olması söz konusu değildir. Bu hitabın Peygamberin şahsında hakimlere ait olduğunu söyleyenler varsa da¹¹³, bu, zoraki yapılmış bir te'vildir. Bu konuda zikredilmeğe değer bir görüş de şudur: Kur'ân'da "velâ tettebi' / tabi olma" gibi sigalarla varit olan nehiyeler, yasak edilen fiillerin yapıldığına; emir sigasıyla gelenler de, emredilen şeylerin yapılmadığına delalet etmez¹¹⁴.

Peygamberlerin ismetini kabul edenler: Bunlar, "*Günahının bağışlanmasını iste*" (Muhammed, 19) ayetini bir kaç şekilde tevîl etmişlerdir:

a. Bununla Hz. Peygambere hitap edilmiş, ancak müminler kastedilmiştir¹¹⁵. Ayette mü'minler, ayrıca zikredildiğinden, bu uzak bir ihtimaldir¹¹⁶. Ayrıca tevbe istiğfar, ümmetine sünnet olsun diye bu şekilde emredilmiştir¹¹⁷.

b. Bu hitap bizzat Hz. Peygamberedir. Bahsedilen "günah" ise, Peygamber açısından efdal olanı terk etmesinden ötürüdür. Yoksa Hz. Peygamber, hata ve günah işlememiştir¹¹⁸. Hz. Peygamberin günahını ifade eden bu ve benzeri ayetler¹¹⁹ genelde, onun, evlâ olanı terk etmesi şeklinde¹²⁰ yorumlanmıştır. Hz. Peygamber vahyin gelmediği meselelerde yaptığı içtihatların gereği, bazen efdal olan şeyi terk

¹¹³ Tabersî, a.e., III, 313.

¹¹⁴ Taftâzânî, a.e., V, 60.

¹¹⁵ Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, III, 215.

¹¹⁶ Râzî, *Mefâtih*, XVII, 61.

¹¹⁷ Tabersî, a.e., IX, 155.

¹¹⁸ Râzî, *Mefâtih*, a.y.

¹¹⁹ Bkz. Tevbe, 9/ 43, 117; Mü'min, 40/ 55; Feth, 48/ 2; İnşirâh, 94/ 2.

¹²⁰ Râzî, *İsmetü'l-Enbiyâ*, s. 74; Taftâzânî, a.e., V, 28; Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, III, 214-215; İsfahânî, *Metâliu'l-Enzâr*, s. 429; Kılıç, a.e., s. 312.

ettiğinden dolayı bu gibi hitaplar ile ihtar olunmuştur¹²¹. Aslında Hz. Peygamber günahlardan masumdur. Bu gibi şeylere “günah” denilmesi de, Hz. Peygamberin risalet makamına nisbetledir¹²².

c. Güzel olan ve istidlale dayanan bir yoruma göre de, bununla, Hz. Peygamberin güzel amellere devam etmeye ve kötü işlerden kaçınmaya muvaffak kılınması kastedilmiştir ki, Hz. Peygamber bu istiğfar ile Allah’tan ismetinin devamını ve muhafazasını istemiştir¹²³.

Hz. Peygamberin tevbe istiğfar etmesinin bir gayesi de, ümmetine bu konuda yol göstermek, onları bu işe teşvik etmek, Allah’ı tazim etmek, onun muhabbetini celbetmek ve beşeri sıfatlarındaki noksanlığı ilan etmektir¹²⁴.

Kur’ân’da tevbe eden ve iyi amelde bulunan müslümanların günahlarının sevaba çevrileceğine dair büyük bir müjde vardır.¹²⁵ Müminler tevbe ile böyle bir mazhariyete erdiklerine göre, Allah’tan en çok korkan Hz. Peygamberin tevbe ve istiğfar ile ne gibi mertebeler kat edeceğini bizim idrak etmemiz mümkün değildir. Nitekim geçmiş ve gelecek tüm günahlarının affedilmiş olma garantisine rağmen¹²⁶ onun sıkça tevbe ve istiğfar etmesi, “Allah tevbe edenleri sever” (Bakara, 22) ayetinin sırrına mazhar olmak içindir. Ayrıca peygamberler, Allah’a hakkı ile ibadet edememiş olma endişelerini her an zihinlerinde canlı tutarak günlük hayatlarında tevbeyi esas almışlardır. Bu onların bizim anladığımız manada günah işlediklerini

¹²¹ Elmalılı, a.e., VI, 4407.

¹²² Kadı Abdülcebbâr, *Tenzihü'l-Kur'ân*, s. 390.

¹²³ Râzî, *Mefâtih*, XVII, 61.

¹²⁴ Aynı, Bedreddin Mahmûd b. Ahmed, *Umdetü'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Beyrut, tsz., XXII, 279; İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ânî'l-Azîm*, IV, 177-178.

¹²⁵ Bkz. Furkân, 25/ 70.

¹²⁶ Fetih, 48/ 2.

ifade etmez¹²⁷.

Bazı kimseler de, “*Seni kaybolmuş bulup da yolunu doğrultmadı mı?*” (Duhâ, 7) ayetini delil getirerek, Hz. Peygamberin önceleri mümin olmadığını, Allah’ın ona daha sonra hidayet edip Peygamber olarak seçtiğini söylerler¹²⁸. Müsterek manalı bir kelime olan “dalâlet” sözünün muhtemel manalarından birine dayanan bu izah tarzı, Hz. Peygamberin ismet sıfatına hâlel getirdiğinden alimler, bu ayeti değişik şekillerde yorumlamışlardır.

a-a- İbn Abbas ve Hasan el-Basrî bu ayeti, “Rabbin seni nimetin bilgilerinden ve şeriatın hükümlerinden habersiz olarak bulup, seni bu bilgilere iletmedi mi?” şeklinde açıklamışlardır. Bu mana “*Sen kitap, iman nedir bilmezdin*” (Şûrâ, 65) ve “*Sen daha önce gafillerden/habersizlerden idin*” (Yûsuf, 3) ayetlerine de uygundur¹²⁹.

b-b- Bir hadiste rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber küçük çocuk iken dedesi Abdülmuttalib’i kaybetmişti. Dedesi onu bulmak için Kâbe’de dua ederken Ebû Cehil Hz. Peygamberi bulup ona getirmişti. İşte bu ayet bu olaya işaret etmektedir¹³⁰.

c-c- Bu ayet, “Sen Peygamberlikten habersizdin, bunun arzusunu bile taşıımıyordun, bu aklına bile gelmiyordu”¹³¹. Çünkü o zaman Yahudi ve Hristiyanlar Peygamberliğin İsrail oğullarına

¹²⁷ Canan, *Peygamberimizin Yanılması Meselesi*, s. 41-42.

¹²⁸ Râzî, *Mefâtih*, XXXII, 215.

¹²⁹ Bu kelimenin çeşitli manaları için bkz. Mukatil b. Süleyman, *el-Vücûh ve’n-Nezâir*, nşr. Ali Özek, İlmî Neşriyat, İstanbul, 1993, s. 158; İbn Kuteybe, *Te’vilü Müşkili’l-Kur’ân*, nşr. Seyyid Ahmed Sakr, Dârü’t-Türâs, Kahire, 1973, s. 457; Râzî, *Mefâtih*, II, 138-143.

¹³⁰ Neseî, *Medârik*, IV, 272; Ebû Hayyân el-Endelüsî, *el-Bahrü’l-Muhît*, Mektebetü’n-Nasrî’l-Hadîse, Riyad, tsz., VIII, 486; İbn Hazm, *el-Fisal fi’l-Milel*, IV, 30; Taftâzânî, *a.e.*, V, 58.

¹³¹ Tabersî, *a.e.*, X, 766; Râzî, *Mefâtih*, XXXII, 216; İbn Kesîr, *a.e.*, IV, 523.

mahsus olduğunu iddia ediyorlardı. Dolayısıyla bu ifade, “ben seni, nübüvvete ilettim” demektir¹³².

d-d- Diğer bir yoruma göre bu ayet, “Sen dünya işleri, ticaret ve benzeri şeyleri bilmiyordun. Bunları sana ben öğrettim ve böylece ticaretinde kazanç sağladın; çok kâr elde ettin, derken Hatice böylece sana meyletti” demektir.¹³³

e-e- Ayrıca bu ayet, “O seni unutan birisi olarak bulup da hidayete erdirmemi mi? Yani sana hatırlatmadı mı?” şeklinde de yorumlanmıştır. Çünkü Hak Teala, “*O kadınlardan birisi unutursa, diğeri ona hatırlatsın diye..*” (Bakara, 282) ayetinde, dalalet kelimesini “unutma” manasında kullanmıştır. Çünkü Hz. Peygamber mirâc gecesi, Yüce Allah’ın heybeti ve azameti yüzünden söylenilmesi gerekli şeyleri unuttu da, Yüce Allah ona kendisini nasıl meth ü senâ edeceğini hatırlattı¹³⁴. Bu ayet o olaya işaret etmektedir.

Bu izahlar da gösteriyor ki, bu ifadede, Peygamberin haktan sapması gibi bir mana yoktur. Nitekim “...Arkadaşınız/Muhammed sapmadı ve batıla inanmadı” (Necm, 2) ayeti de bunu teyit etmektedir¹³⁵. Zaten risaletten önce Hz. Peygamberden dinin esaslarına ters düşecek hiç bir şey sadır olmamıştır. Bütün müslümanlar bu konuda ittifak halindedir¹³⁶.

¹³² Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 232; Kadî Abdülcebbar, a.e., s. 467; Mâverdî, *en-Nüketü ve'l-Uyûn*, nşr. Seyyid b. Abdülmaksûd b. Abdurrahim, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1992, VI, 294.

¹³³ Râzî, *Mefâtih*, XXXII, 216, Râzî, meşhur tefsirinde birçok yerde, peygamberlerin masumiyetini savunur. Bazı örnekler için bkz. *Mefâtih*, XI, 34, 44; XV, 97, 198-199; XXVI, 189, 205-207; XXX, 224; XXXI, 35; XXXII, 4.

¹³⁴ Tabersî, a.e., a.y.; Râzî, *Mefâtih*, a.y.; Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, III, 212-213. Mâverdî, *en-Nüketü ve'l-Uyûn*, VI, 294; Râzî, *Mefâtih*, XXXII, 217.

¹³⁵ Cürcânî, a.e., III, 212-213.

¹³⁶ İbn Âşûr Muhammed et-Tâhir, *Tefsîrû't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Dârü't-Tûnisiyye, tsz., XXX,

Makalemize son vermeden önce tamamlayıcı bilgi olmak üzere mahşer meydanında peygamberlerin durumundan söz eden hadislerden¹³⁷ kısaca bahsetmek gerekir. Bu hadislerle göre, Allah Teala kıyamet gününde mahşerde insanları hesaba çekmek için bir araya toplayacaktır. Bu ortamda çok sıkıntı çeken insanlar, Allah'ın kendilerine ilham etmesiyle bir şefaatçı aramaya başlayacaklardır. Önce Hz. Âdem'e başvurarak kendilerini bu zor durumdan kurtarması için Allah'a yalvarmasını isteyecekler. Hz. Âdem de cennette kendisine yasak edilen ağaçtan yediğinden cennetten çıkarıldığını, bu yüzden Allah ile kulları arasında şefaatçılık yapmaya ehil olmadığını ileri sürerek insanların Hz. Nuh'a gitmelerini isteyecek. İnsanlar maruz kaldıkları dehşet ve sıkıntıdan kurtulmak için Hz. Nuh'a ricada bulunduklarında o, kafir olan kavminin hepsinin helak edilmesini Allah'tan niyaz etmek suretiyle günah işlediğini ve bundan ötürü Allah huzurunda şefaat talebinde bulunmaktan haya ettiğini belirterek, Hz. İbrahim'e başvurmalarını öğütleyecek. Aynı talep karşısında Hz. İbrahim de putları kendisi kırdığı halde "Belki onları büyük put kırmıştır" şeklinde tevriyeli bir cevap verdiği için Allah'ın huzuruna çıkacak yüzü olmadığını söyleyerek özür dileyecek ve kendine başvuranları Hz. Musa'ya gönderecek. Hz. Musa da kavga eden iki kıptiyi ayırırken onlardan birini öldürdüğü için kendilerine şefaatçı olamayacağını söyleyerek Hz. İsa'ya gönderecek. Hz. İsa da kendisinin bu işe ehil olmadığını belirtip insanları ahır zaman peygamberi Hz. Muhammed (s.a.v.)'e gitmelerini söyleyecek, Hz. Peygamber, insanların isteklerini kabul ederek onlara şefaatçı

400.

¹³⁷ Benzer hadisler, hadis kitaplarında birçok yerde zikredilmişlerdir. Geniş bilgi için bkz. Davudoğlu, Ahmed, *Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, Sönmez Neşriyat, İstanbul, 1978, VII,707 vd.

olacaktır.

Peygamberler kendilerinin şefaathetmeye ehil olmadıklarını ileri sürerek sonuçta Hz. Peygambere göndermeleri, tevazu göstermelerinden dolayı olabileceği gibi bu işin sadece Hz. Peygambere mahsus olduğunu bilmelerinden dolayı da olabilir. Hz. Peygamberin bir teklifle şefaathetçi olmayı kabul etmesi ise, onun bütün insanlardan hatta bütün meleklerden de üstün olduğunu gösterir. Çünkü “Şefaathet-ı Uzma” ismi verilen bu büyük işi sadece Allah’ın izniyle o üzerine alabilecektir¹³⁸.

Peygamberlerin kendi günahlarından bahsetmeleri ise, ya yanılarak veya tevil etmeleri sonucu vaktiyle yaptıkları hatalardan dolayıdır. Peygamberin vahiy yoluyla uyarıları alarak tashih ettikleri bu hatalar diğer insanlar için günah sayılmaz. Ancak peygamberler, hem bu yanılığlarından hem de Allah’a hesap vermekten korkmuşlardır. Çünkü bunlar Allah’ın emriyle yapılmış şeyler değildirler.

DEĞERLENDİRME

Peygamberler, beşeri yönüyle diğer insanlar gibidirler. Yer, içer, uyur, eğlenir, sever, öfkelenir, ağlar, üzülür, hastalanır, çile çeker, ihtiyarlar ve ölür. O, bu yönüyle insanlara takip ve taklit edebilecekleri güzel örnekler ve davranışlar göstermekle mükelleftir. Ancak peygamberler, yaratılış, huy, akıl, zeka, doğruluk ve eminlik bakımından diğer insanlardan üstündürler. Yadırganacak ve nefret uyandıracak kusurlardan uzaktırlar. Allah’tan aldıklarını eksiksiz olarak aynen insanlara ulaştırırlar. Tebliğ ettikleri dini hükümlerin ilk

¹³⁸ Şefaathet konusunda geniş bilgi için bkz. Râzî, *Mefâtih*, III, 55 vd.

uygulayıcısı da kendileridir.

Alimler, peygamberlerin dini tebliğe yönelik sözlerinde asla hiçbir yanılma, unutma ve hata yapmayacağı hususunda icma etmişlerdir. Buna mukabil dünyevi fiillerinde hatta ibadetlerinde bazı hata ve unutmalara maruz kalabileceğini ve bunların vahiy ile mutlaka tashih edileceğini de kabul ederler. Ayrıca alimler, bu unutma ve hataların tesadüfen meydana gelmediğini de belirtirler. Hz. Peygamber, bir kısım ahkâmın gelmesine ve ümmetin başına gelecek birtakım hallere terettüp edecek hükümlerin şekillenmesine, unutma ve yanılmaları ile ortam hazırlamıştır. O'nun dünyevi fiil ve ibadetler hususunda da ümmetine örnek ve model olması gerekir. Nitekim kendisi de bu durumu, "Şüphesiz ben, unuttur veya unutturulurum, ta ki sünnet vaz edeyim." sözleriyle vuzuha kavuşturur. Bu durum bazen olabilecek unutma ve yanılmalar karşısında ümmetinin nasıl hareket edeceğini göstermek hikmetine mebnidir. Hz. Peygamberin bu gibi halleri tebliğatını tamamlamaya vesile olmuş, yeni hükümlerin suduruna zemin hazırlamıştır. Mesela, namazda unutması veya yanılması bunun en güzel örneklerinden birisidir.

Şunu da belirtelim ki, Peygamberin unutması sadece bir zihin meşguliyetinden ileri gelmektedir. Yoksa diğer insanlarda olduğu gibi tedbirsizliğin, tembelliğin veya ihmalkârlığın bir sonucu değildir. Beşer olmanın kaçınılmaz bir sonucu sayıları bu tür bir unutma insan oğluna atası Adem (a.s.) den kalma ilâhi programın yani takdirin yeri, zamanı ve şartları bir araya geldiği zaman oluşan bir şeydir. Öyleyse Hz. Peygamberde nadiren de olsa görülen bu yanılma ve unutmalar, O'nun peygamberlik vazifesini yerine getirirken mucizelerle isbat ettiği doğruluk (sıdk), emanet ve ismet sıfatlarına gölge düşüremez. Dolayısıyla vahyin tebliği dışında kalan alanlarda ki uygulama

esnasında tezahür eden unutma veya yanılmanın doğuracağı değişikliklerin teşri bakımından bağlayıcı bir yönü yoktur, bunlar, ümmete uyulması gereken şer'i umdeler halinde intikal etmez.

Hız. Peygamber nebevi yönüyle meleklerle mahsus ruhani hasletler taşır. O, bu hasletleriyle meleklerle irtibat kurabilmekte ve vahye mazhar olmaktadır. Bu şahsiyetinin gereği olarak da ismet sahibidir. Dolayısıyla, tebliğ ile ilgili sözlerinde hata yapma, unutma ve yalan söyleme, gaflete düşme gibi her çeşit beşeri zaaf ve noksanlıktan beridir ve bunlara karşı ilahi koruma altındadır. Çünkü bu gibi beşeri haller nübüvvet vazifesine olan güven ve itimadı sarsar..

İsmet sıfatı, sadece peygamberlere mahsus bir özelliktir. Allah'ın peygamberlere has lutuflarından biri olan bu ilahi nimet sayesinde onlar, irade ve ihtiyarları baki kalmakla beraber her türlü günden uzak bulunurlar, sürekli itaat halindedirler. Yoksa ismet, bazılarının zannettiği gibi sadece iyilik ve taat olan şeyleri yaptıran, günah olan şeyleri de işletmeyen bir vasıf değildir. Aksi takdirde peygamberlerden mükellefiyet kalkmış olur ki bu doğru değildir. Yine, peygamberler, risaletten önce ve sonra, küfür ve şirke düşmedikleri gibi, bilerek veya yanılarak büyük günahları ve yadırganan küçük günahları işlemekten korunmuşlardır.

Ehl-i Sünnet alimlerinin çoğunluğuna göre, peygamberler kasden nefret edilmeyen küçük günahları işlemekten de masumdurlar. Ancak yanılarak küçük günah işlemleri caiz görülmüştür. Onların bu tip fiillerine "günah" denilmesi, mertbe ve makamlarının büyüklüğü sebebiyledir. Yoksa bunlar, diğer insanların işledikleri cinsten günahlar değildir. Peygamberlerin günah olarak kabul edip, tevbe ve istiğfar ettikleri kusurları diğer insanların taatleri cinsindendir. Bu nedenle, "Ebrârın (güzidelerin) hasenatı, mukarreatın (Allah'a

yakınlık kazanan kimselerin) seyyiatıdır.”sözü,¹³⁹ alimler arasında çok yaygındır. Kaldı ki nadiren vukua gelen bu tip yanılma ve hataların mutlaka uyarılıp tashih edildiğini de biliyoruz.

Peygamberlerin beşer olmaları dolayısıyla birtakım küçük hataları ve yanılmalarının vaki olmasına rağmen esas görevleri olan dini hükümleri tebliğ etmede ve onları uygulama konusunda herhangi bir kusurlarını görmek mümkün değildir. Onlar her yönüyle örnek oldukları için kendilerine tabi olunması emredilmiştir.

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz: “Beşeri tabiatları gereği onlardan sadır olan günah karakterli davranışları, ya evla olanı terke veya Peygamberlikten önce vaki olduğuna hamletmeli ya da bunların “zelle” sehven yapılan hatalara dahil olduğu söylenmelidir.

İhtiyaç duyduklarında getirdikleri ilahi mesajın doğruluğunu ispatlamak amacıyla Allah’ın izniyle mucize gösteren peygamberlerin bu mesajı tebliğ hususunda masum oldukları ümmetin icmasıyla sabit olmuştur. Onların bu vasfı taşımaları, sünnetin hüccet ve delil olması bakımından da önemlidir. Dolayısıyla Peygamberin dini açıdan örnek ve model olabilmesi için masum olması gerekir. Çünkü dini sahada hata ihtimali olan söz ve fiillerin örnek alınmasının fazla bir ehemmiyeti yoktur.

¹³⁹ Bkz. Râzî, *Mefatih*, III, 13.